

*Тарабан Ю.В.,
м.Суми, Україна*

ТОЛЕДСЬКІ ПРИНЦИПИ ЯК КОНЦЕПТУАЛЬНА ОСНОВА ВИКЛАДАННЯ РЕЛІГІЙНИХ ДИСЦИПЛІН У ЄВРОПЕЙСЬКИХ ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

Актуальність дослідження. Після тривалого періоду панування ідей секуляризації та приватності особистої релігійності чи нерелігійності, початок нового тисячоліття ознаменувався поверненням релігії до публічної сфери життя. Суспільно-політичні події кінця ХХ – початку ХХІ ст. викликали значний інтерес до викладання у різнорівневих закладах освіти (ЗО) навчальних предметів релігійного спрямування.

Сучасні системоутворюючі складові державної політики європейських країн у сфері вивчення релігії, спрямовані на визначення місця та ролі віри, релігійної освіти, морально-етичних принципів, дали поштовх для переосмислення існуючих наукових концепцій,

формулювання нових концептуальних засад викладання релігійних дисциплін у закладах освіти. Суспільне обговорення, співставлення точок зору провідних науковців, політиків та релігійних діячів з вищезазначених питань дозволили сформулювати основні положення «Толедських керівних принципів викладання питань релігії та віри у державних школах» (Toledo Guiding Principles on Teaching about Religions and Beliefs in Public Schools).

Перспектива запозичення та впровадження унікального досвіду європейського шкільництва у сфері релігійної та теологічної освіти в український освітній простір є актуальною в умовах євроінтеграції нашої держави.

Актуальність вивчення європейського досвіду підтверджується тим, що у вітчизняному педагогічному середовищі продовжуються дискусії щодо організації, змістового наповнення, кадрової підготовки викладачів релігійних дисциплін та фахівців у галузі публічної теології тощо.

Усе вищезазначене зумовило вибір тематики нашого дослідження і зумовило його **мету** – розкрити сутність «Толедських керівних принципів викладання

питань релігії та віри у державних школах» як концептуальної основи вивчення релігійних дисциплін у європейських закладах освіти.

Основні положення наукової розвідки.

На початку 2000-х років суспільство отримало запит на формування основ нової освітньої політики, яка б передбачала створення нормативної бази та основоположних методологічних принципів розвитку шкільництва в умовах, що визначаються не тільки як суспільство знань (knowledge society), але й як суспільство ризику (risk society).

Важливим чинником, що зумовлює суспільні запити у сфері освіти, стало значне збільшення у Європі кількості мігрантів, що є носіями неєвропейської ідентичності та ментальності, конфлікти на міжетнічному та міжрелігійному підґрунті визначили необхідність у формуванні толерантності та поваги до представників іншої культурно-історичної ідентичності, присутності релігії у сфері сучасної освіти та виховання.

Отже, актуалізація вироблення нової європейської політики у сфері освіти зумовлена, насамперед, такими ризиками:

1. Зростанням міграційних процесів, які стосуються майже усіх країн сучасної Європи та у переважній більшості сприймаються її громадянами негативно.

2. Загрозою релігійного екстремізму та формуванням моделей суспільної поведінки по відношенню до представників нетрадиційних для Європи культурно-історичних традицій, що містять у собі деструктивні ідеології.

3. Наслідками терористичної атаки релігійних радикалів 11 вересня 2001 року у США.

Саме у такий складний час було розпочато роботу над новою концепцією релігійної освіти. Урядові та неурядові організації, міжнародні інститути з прав людини, культурної взаємодії та демократичного розвитку залучили експертів, перед якими були поставлені завдання виробити концептуальні та нормативні засади, які б дозволили спрямувати діяльність в освітній сфері у галузі вивчення релігії.

Роботу експертної групи, що працювала протягом 2007 року в Бюро з демократичних інститутів та прав людини при ОБСЄ, до якої увійшли провідні фахівці під

співголозуванням проф. Кола Дурема (США) та проф. Сільвіо Феррарі (Італія), було завершено, а результати оприлюднено. Підсумковий документ отримав назву «Толедські керівні принципи викладання питань релігії та віри у державних школах». Основними було визначено такі принципи:

- використання наукових методів викладання релігійних знань;
- повага до прав людини і громадянських цінностей;
- спеціальна підготовка викладачів відповідно до ідей релігійної свободи;
- співпраця з релігійними організаціями;
- увага до місцевих проявів релігійного і світського плюралізму [10].

У документі було розглянуто правові питання, пов'язані з викладанням релігій, навчальні програми і методи викладання, запропоновано організаційні та змістові засади підготовки вчителів релігії тощо.

В основу «Толедських принципів» було взято вирішення двох базових завдань:

1. Викладання релігії повинно бути організовано так, щоб зберегти право кожної людини на свободу совісті та віросповідання.

2. Вивчення релігій та світоглядних переконань повинно допомогти подолати негативні стереотипи, що заважають суспільній консолідації [10].

Загалом «Толедські принципи», за думкою їх авторів, покликані сприяти «кращому розумінню конфесійного різноманіття сучасного світу та місця релігії в публічному просторі» [10]. Ми погоджуємось із думкою авторів, які обґрунтовано вважають, що більшість конфліктів на релігійному ґрунті є наслідком невірного розуміння переконань опонентів, неповаги до їх світоглядних позицій.

Філософська та педагогічна концепція, що викладена у «Толедських принципах», викликала низку дискусій в середовищі експертів та практиків релігійної освіти. Важливі аспекти розглядуваної проблеми проаналізовано у працях таких науковців та практиків релігійної освіти, як Б. Грелл (B. Grelle) [5], А. Дінхейм (A. Dinham) [3], Р. Джексон (R. Jackson) [6], А. Ожиганова [1], Д. Шмоніна [2].

Зокрема, На думку А. Ожиганової [1], дискусії навколо «Толедських принципів» зосереджені на вирішенні таких проблем:

- **невміння говорити про релігію.** Як вважає професор Лондонського університету А. Дінхейм, слід виховувати «релігійну грамотність, яка визнає новий релігійний ландшафт та має відношення до усіх нас, незалежно від нашої власної релігійної позиції» [3];

- **вибір способу формування компетентностей у сфері релігії.** Американський дослідник Б. Грелл звертає увагу на те, що релігії у процесі викладання постають як незмінні системи: «Замість живої сучасної складної традиції учні бачать лише моментальний знімок, зроблений у визначений час і у визначеному місці – зазвичай дуже давно» [5]. Прихильники цього підходу трактують «Толедські принципи» як відмову від розуміння та викладання релігії як історичної традиції, водночас вважають викладання способом формування ідентичності, вірного розуміння та відношення до релігій, які є частиною соціального простору сучасної людини [5];

- **проблема ідентичності.** Навчальний процес поєднує ідентичність вчителя, ідентичність автора

навчальних посібників, ідентичність учня та батьків. При цьому держава у концептуальних засадах своєї освітньої політики має створити конструктивну атмосферу взаємодії та співробітництва усіх зазначених суб'єктів, зосередившись на «єднанні через відмінності», що докорінним чином відрізняє викладання релігії від інших навчальних предметів [3];

- **проблема нейтральності.** «Толедські принципи» означають викладання, що не містить жодних суджень оціночного характеру по відношенню до того чи іншого твердження релігійного характеру, правомірності або справедливості того чи іншого погляду. Причому, на думку авторів «Толедських принципів», нейтральність повинна розповсюджуватись не лише на програму, а й на особистість учителя: у процесі навчання вчитель пропонує до розгляду різні (іноді протилежні) точки зору на ту чи іншу проблему релігійного характеру, утримуючись від формулювання власної світоглядної позиції [10].

Як зазначає Ожиганова А., останнім часом проблематика викладання релігії у школі, підготовки фахівців даної галузі, а також кадрового забезпечення цього процесу, набула масштабів глобальної. Про це свідчать тематики

чотирьох секцій конгресу Міжнародної спілки соціологів релігії (ISSR), що відбулися у 2017 році [8]. Фахівці з Європи, США, Канади, Австралії, Африки, Індії, Ізраїлю провели ґрунтовне обговорення проблеми релігійної освіти у сучасній світській школі, внесок релігійної освіти в соціальну інтеграцію, у боротьбу з релігійним екстремізмом та зменшення конфліктів на релігійному підґрунті, діяльності священнослужителів у світській школі та інші [1].

Вважаємо, що і надалі педагогічна спільнота спрямовує свої зусилля у напрямі подолання протиставлення світських та релігійних підходів у формуванні спільних цінностей, які могли б стати основою соціальної консолідації, заснованої на взаємоповазі та відповідальності.

Висновки. «Толедські керівні принципи викладання питань релігії та віри у державних школах» стали новою концептуальною основою розуміння місця та ролі релігійної освіти у сучасній європейській державній школі, методологічною базою для організації практичної роботи з викладання релігії у школі.

«Толедський процес» став початком системної роботи: зустрічі експертних груп відбулися у Бухаресті та Відні. Країнам-учасникам ОБСЄ (усього 57 країн) рекомендовано

згаданий документ до застосування в якості базового для викладання релігії у державних школах [http://forb.by/node/500].

Україна, яка поступово стає частиною європейського освітнього простору, повинна виробити власну політику у галузі релігійної освіти. Тому дослідження нормативних засад і досвіду роботи європейських освітньої та релігійної спільнот у цій сфері є надзвичайно важливими для отримання позитивних результатів організації вивчення релігії в школах України.

Список літератури: 1. *Ожиганова А.* Преподавание религии в школе: поиски нейтральности и «культурные войны». Вводная статья // Государство, религия, церковь в России и за рубежом. 2017. № 4. С. 7-29. 2. *Шмонин Д.* «Толедские принципы» и теология в школе // Государство, религия, церковь в России и за рубежом. 2017. №4. С. 72–88. DOI: <http://doi.org/10.22394/2073-7203-2017-35-4-72-88> 3. *Dinham, A.* (2015) “Public Religion in an Age of Ambivalence: Recovering Religious Literacy after a Century of Secularism”, in L.G. Beaman, L. Van Arragon (eds.) , Issues in Religion and Education. Whose Religion? International Studies in Religion and

Society. Volume 25. Leiden, Boston: Brill. 4. *Gravel, St.* (2015) “Impartiality of Teachers in Quebec’s Non-Denominational Ethics and Religious Culture Program”, in L.G. Beaman, L. Van Arragon (eds), *Issues in Religion and Education. Whose Religion?* International Studies in Religion and Society. Volume 25, pp. 367-388. Leiden, Boston: Brill. 5. *Grelle, B.* (2015) “Neutrality in Public School Religion Education: Theory and Politics”, in L.G. Beaman, L. Van Arragon (eds.), *Issues in Religion and Education. Whose Religion?* International Studies in Religion and Society. Volume 25. Leiden, Boston: Brill. 6. *Jackson, R.* (2014) Signposts – Policy and Practice for Teaching about Religions and Non-Religious Worldviews in Intercultural Education. Council of Europe. 7. *Jensen, T.* (200) “RS based RE in Public Schools: A Must for a Secular State”, *Numen* 55: 123-150. 8. Religion, Cooperation and Conflict in Diverse Societies (2017) Program of the 34th ISSR Conference, 4-7 July, Lausanne. 9. Teaching Religion in in a Multicultural European Society website [<https://www.tres-network.eu/about-tres/>, accessed on 20.11.2017] 10. Toledo Guiding Principles on Teaching about Religions and Beliefs in Public Schools [Electronical resource]. — Mode of access: www.osce.org/odihr. — Date of access: 10.11.2008.